HÚBERT ILDIKÓ

ZRÍNYI MIKLÓSSAL KAPCSOLATOS LEVÉLMÁSOLATOK AZ ESZTERGOMI BATTHYÁNY-GYŰJTEMÉNYBEN

Az esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár Batthyány-gyűjteményének IV. categoriájában[1] több XVII. századi, török–magyar–német kapcsolatra fényt vető miszszilis- és követjelentés-másolatot találhatunk. Ezek egy része Bél Mátyás hagyatékából került ide, miként egy nemrég megjelent katalógusból megtudható.[2] E katalógus tételei közt szerepelnek azok a levélmásolatok, melyek tartalmuknál fogva érdeklődésre számíthatnak.[3] Ezért gondoltunk közlésükre.

A levélmásolatok címzettjére, vagy a másoltató személyére néhol csak következtetni tudunk, mivel Calovino József kanonok, akit Batthyány József érsek a kéziratainak rendezésével bízott meg, a köteteket szétbontotta és rendezési elvének megfelelően különböző helyekre osztotta be – így a ma levelenként található kéziratok eredeti provenienciájára csak a kötet egykori lapszámai utalnak.

A török-ellenes harcok legszívósabb hadvezérének, Zrínyi Miklósnak a neve ezen iratokban többször felbukkan.

Ali pasa Zrínyihez írt levelének latin változata már eddig is ismert volt.[4] A latin változatot valószínűleg magyarról fordították le. A most előkerült magyar nyelvű másolat[5] (1. sz. melléklet)zárósoraiban – ez a latinból hiányzik – még ajándékkal

[1] Categoria IV. Respectus provinciarum extranearum ad Regnum Hungariae.

[2] Szelestei N. László: *Bél Mátyás kéziratos hagyatékának katalógusa.* Bp., 1984. Nr. 76–90.

[3] *Nr. 77. Extr. VI. c.* 3. Litterae de Zrényii in recuperandis nonnullis arcibus felici progressu scriptae. Magyarul. Stubnya, 1664. febr. 19. Egykorú másolat. 82. p. 320×200 mm. *Nr. 83.* Extr.VII.a.5. „Constantinápolyból jött Curier levelének pariája". 166?. Egykorú másolat. 97–98.pp. 320×90 mm. *Nr. 84.* Extr.VII.a.9. Ali Passa levele (Zrínyi Miklóshoz). Kanizsa (?), 1662. május 27. Egykorú másolat. 245–248.pp. 320×190 mm. A levél széle rongált. (A másolaton szereplő dátum olvasata valószínű inkább május 23. A szakirodalomban (ld. a 4. sz. jegyzetet)május 24. szerepel.)

[4] A. Theiner, *Vetera monumenta Slavorum meridionalium.* II. Zagreb, 1875. 836.p. – Szakirodalmunk a Theiner által közölt latin változatból ismeri a levelet. Vö. Szalay László, *Magyarország története.* 5. k. Pest, 1857. 72.p. és Széchy Károly, *Gróf Zrínyi Miklós 1620–1664.* 4.k. Bp., 1900. 174-176. p.

[5] A levél másolat voltát bizonyítja az az áthúzás, melynek szavai két sorral feljebb ugyanígy már olvashatók. A levél végén tollpróbaként egy 17. századi kéz egyebek közt feljegyezte: Sepes Varallja.

való kedveskedésről is olvashatunk, mellyel a pasa „jóindulatú" fenyegetéseit úgy látszik megédesíteni akarta.

A figyelmeztetés, a Mura-szögletében 1661–62-ben megépített Zrínyi-Újvár miatt éri a törökverőt, akit ezért a cselekedetéért Bécsben ugyancsak okoltak. Mindenesetre a pasa szép szóval igyekezett eligazítani a dolgot, talán nem vélvén tanácsosnak megtámadni a jól ismert „szomszédot".

1664. február 19-én Stubnyán kelt – címzett és aláíró nélkül – az a pár sor (2. sz. melléklet), mely Szobonya István, Barkoczy István és Zrínyi Miklós bátorságáról tudósít valakit, hírül adva sikereiket.

Ám Zrínyi legfőbb vágya a központosított magyar nemzeti állam, önálló magyar hadsereg megteremtéséről nem valósulhatott meg, hiszen oly keveseknek állt ez érdekében. A török és német mindebből búsás hasznot húzott. Szemléletmódjukra jellemző az alábbi tudósítás, melyben Konstantinápolyból – talán Reninger[6] közelében élő személy – számol be a töröknek arról a szándékáról, hogy jó volna megegyezni Ausztriának és Törökországnak a magyarországi terület békés felosztásáról, eltörölve innen a „magyar ebeket".[7] (3. sz. melléklet)

Bár keltezés nincs a levélen, az valószínű 1664-ben íródott. Több utalás szól emellett: burkoltan ugyan, de megemlítődik az a regensburgi birodalmi gyűlés, ahol 1663. december 22-én I. Lipót a fejedelmektől a török elleni hadjárathoz kért végső szorultságában segítséget: ...*írd megh az Uradnak, ugy hallom, minden ellenségéuell megh békéllett, és mind az Nagy Paphoz el küldött s-mind az szomszéd Kiralyokhoz, hogy hadatt tamaszszon ellenünk*... Az időpont meghatározásához még jobb fogódzó az éppen épülő eszéki híd említése – *Eszéknélis hidatt csináltatt az Száván, olly széllessen, hogy négy eött szekér el mehett egj mas mellet rayta* –, melyet 1664. február 2-án Zrínyi romboltatott le szövetségeseivel, hogy megakadályozzák a törökök átkelését, s 1664. május 14-ére már újjáépítették a törökök. Tehát, a török némettel egyezkedni akaró szándékának e tudósítása, 1664. február és május közti időszakában keletkezett.[8]

1. sz. melléklet

Minden hozzam illendö Uri és Vitezi baratsagomat ajanlom Ng'k mint vetéz vr Baratomnak és Ioakaró Rokonomnak és Eöcsémnek. Adgyon Iñ jó egésséget minnÿajunkk'.

En Kg'k joakaró attiaffia akarám tudnÿ, mint s hogÿ legÿen Kg'd egéssége: En hala Istennek turhető egességben vagÿok, mellÿet kivanok Iñtöl Kg'kis mint joakaró Eöcsemnek. Hogÿ én innend az elöbbi Basasagomból elmentem uolt, annak utanna uoltam Eger varaban, Tömössvarat, Jenön, A Tengeren tvl penig uoltam ollÿ Urassagban, a' mellÿet sem Budaÿ Tiszten sem penig vezérségen nem adtam

[6]Simon Reninger a bécsi udvar isztambuli követe, aki a portával egy békekötéstervezetet akart elfogadtatni 1662. szeptemberében.

[7]A vasvári béke szégyenteljes volta is alátámasztja az ilyen irányú tárgyalásokat.

[8]Reninger 1664. augusztus 10-én Vasvárott, a nagyvezér táborában volt, hogy megkösse a vasvári békét.

uolna. De mivel hogÿ Császár Urunk eö Feg'ehez ebböll a' Tartomanÿbol minden felöl menten ment a' panasz a' kinél egÿ rokonom találllkozuán ajanlot engem Csaszár eö Felségenek, a' kinek akarattÿaból im a' Kg'd szomszedsagabã issmét visza tértem, hogÿmeg lattnam az ország allapattÿát. A melÿnek midön széleÿre érkeztem, mint egÿ szivem faidallmaval lattam a[zo]kat az mellÿek lettenek ennek az urasagnak hatariban. Hisz[en] édes Eöcsém Vrã Ng'os nemböl való vagÿ: Nem tudom ki tanacsá[ból] vagÿ akarattÿaból fundaltad az Uÿvárat: Adot vólt az Ur [Isten] Nag'odnak birodallma ala annÿt, a' mennÿvel meg érte uolna Ngk' azért az Uÿ varnak könnÿen békét hagÿhatott uolna, mert ennÿ zenebona nem indult uolna a' Csaszar kapujan, sem penig ebben az Orszaghbã. Halottam hogÿ Szatinat mellette való két kastellÿ[al] el égettetted; De azzal az Csaszárnak kevés kárt töttél, hisz[en] tudhatod azt, hogÿ neked annÿ tehetseged nincsen, hogy a Csaszar[nak] ellene allhatnál a' ki midön valamelÿ Orszagra meg indul k[i] allhat annak ellen? En gonoszodat nem kivanom, de ki a[ka]rattÿaból cseleketted ezeket, nem tudom. Meszé ne mennÿünk [hogy?] jára Jenö, Varad, egész Erdelÿ Orszaga? Hova lött Rakoczÿ, Kemenÿ Janos és Bogdán Bék, az ki a' Rakoczinak segét[seget] adot uolt? Tudhatod ezt jó Eöcsém, hogÿ az Török Csaszár[nak] senki nem alhat ellent, ha meg indul. Ezeket ugÿ köllöt uolna cselekedned ha tied lött uolna Kanisa, Szigetvar, Budaban Nemet Csaszar laknék. Szatinat két kastellÿal föl igetnÿ akkor magam sem szegÿenleném. Hogÿ penig ezeket föl égetted, és Uÿvarat épétettéll, azzal sem Kanisa, sem Sziget vár sem Penig Buda vára a' tied nem lészen. Azért mondom ezt az én Mahometi igaz Török hitemre hogÿ ennel egÿebet nem nÿersz, hanem az Császár hadanak meg indulassat, az melÿ készen vagÿon már Tömös[s]vár alat, csak én tülem varnak, hogÿ Ország allapattÿat meg tekéntvéñ, meg izennÿem, mit köllössék cseleködniek. A többi közt azt is sainallÿak, hogÿ ha az Csaszar ereÿe meg indul Eszektül fogva Budaig, mind elpusztul az szegenÿség, a' mint Erdelÿbeis történt, mert az Tatár sem hodultat sem hodulatlant nem néz. En hogÿ felérkeztem az szegéniséget hozzam hivattam, vége hosza nincsen azok panaszanak, mennÿ sok csint nem cselekesznek az te vitezid a szegénÿségen, elég uolna az a' sok gonossag ha az Rakoczÿ meg verte uolna az Csaszar hadát, és ha m[a]ga Fehérvarat ülne ugÿ kellenék ezeket cselekednÿ. Az Rakocz[i] fiatis intettem, az ki ha szomat fogadta uolna, talan most mind orsz[a]ga s-mind élete helÿén uólna, és talan Fejedelemségre-is visza tétete[t] vollna, De eö az én szomat nem fogadván, az hizelkedöken indult vol[t] el, Kg'dis jó Eöcsem meg latta, ki tanacsán indullÿon el, most enge[m] haddal unszolnak, De felek raita hogÿ mint Rakoczÿ ugÿ jársz nem tudom vane hireddell vagÿ nincs minap Eszeken talallkoztam nemet küuettell, Eök azt mongÿak, hogÿ az Zrénÿ a' mit cselekesz[ik], nem az Nemet Csaszár hirével cselekeszi, a' kik mind Fejervarat s[?] mind Budan, mind penig oda alais azont vallottak. Essküszöm [az] én igaz Mahumet Török hitemre ezek igy vannak, és azt mongÿak. En gonoszodat nem akarom. Eztis utollÿara az én Mahumet Török hitemre <ezek igÿ vannak> mondom, hogÿ a' melÿ baratsaggall uóltam az elött hozzad, mostis azonnal vagÿok. En hala Istennek nem olÿ ember vagÿok, hogÿ valakinek gonoszt akarnék, hanem a' gÿüzhetetlen Török Csaszarnak, igaz bekességet szeretö hive vagÿok, s-igaz utbanis akarok jarnÿ. Es azért a'mint hogÿ a' Felséges Csaszár ream bizot mindeneket, mind az Tömössvarÿ vezér Bassanak,

mind penig önnen maganak az gÿüzhetetlen Csaszarnak mindeneket mint s-hogÿ legÿenek meg köll irnom. Ezekre mentöl hamarab valaszt várok.

Köszöntem Naǧodat mint joakaromat, im küldek két keszkenÿött egÿeket Naǧodnak, s-masikát Penig hazastarsanak; visellÿe Ng'tok jó egessegell. 23.Maÿ 1662.

Az gÿüzhetetlen Török Csaszár véghelÿenek Kanisa varanak elsö Fejedellme.

Alÿ Passa

2. sz. melléklet

Stubnÿa de dato 19. Februar. Aõ. 1664.

Szobonÿa Istvã és Barkoczÿ Istvã Leva alá menvén szerencséssẽ jártak, négÿ száz Törõk Hatvanig való ha mehetet el, 46. Elevenenn hoztak, az többi[t] le vagtak, Zaszlokat is nÿertik.

Zerinyi Urã Iñnek ió vóltábúl nÿolcz erõsséget Vött megh azok közzött derekas Sziget Wára, kit hitre adta[k] megh. Valóban rajta vagÿon Kanisan-is, aztis r[ö]vid nap Iñ kezehez adgÿa. Ezeket most hozta [az] Posta. Valósagos dologh. Ratisbonabúl-is mellÿ jó hireket hoztak Kgldnek megh küldöttem, onnatis [...-?]uj[?] Uř megh térésével, ha mi bizonyost értek tudtara adnÿ Kgldnek el nẽ mulatom. Etc.

3. sz. melléklet

Szolghalok k'k etc.

Harmad napÿa mentt föl Béczbe masod magauall egÿ Curier, az ki ma harom hete hogy ki jött Constantinapollÿboll, mondgya, hogy az Török száz Gallyatt keszetett az Welenczéssek ellen, és hogy az Csaszar minden nap latnj megÿen az munkásoknak. Eszéknélis hidatt csináltatt az Száván, olly széllessen, hogy négy eött szekér el mehett egj mas mellet raÿta. Éhséghett nagyott mond igen lenni, Alexandriának az adojatt, az ki iszonyu kincs volt ugj hogy egynéhány milliom hogy hoztak volna egy Galyan Constantinapolyb, hogy az Hadaknak azzal fizessenek, töb Keresztény Rab lévén az Galyan, hogy sem mint a' Török, és az szél ugy szolghált, hogÿ az Francziaÿ Király Tartomanyara futta az szél, és az Kereszténykis oda eveztenek, kérette az Csaszar az kincsett s-mind az Galyatt viszsza, hogy eök baratossak egy massal és nẽ ellenséghek, az szerencsétlenségh ha oda vitte adgya megh, de nem adta. Az Török Csaszaris ahoz keppest az Francziaÿ követett az nagy Toronyb vetette. Az mi Residensünkett hivatta a Csaszar, és aztt mondotta

néki, hogy ird megh az Uradnak, ugy hallom, minden Ellenségéuell megh békéllett, és mind az Nagy Paphoz el küldött s-mind az szomszéd Kiralyokhoz, hogy hadatt tamaszszon ellenünk, de oka arra nincsen, mertt mi néki semit sem vétettünk, hanẽ csak az mi Jobbagyinkatt az Erdélyiekett akartuk megh büntetnj: Váradott hogy megh vették, nẽ az mi hirünkell lött, és az sem volt övé, de hogj viszsza adgyuk, az Töröknek természeti ellen volna, és az soha nem idvözülhetne érette, hanẽ jobb minekünk jo Attyafiusagosson, mintha egy házb laknank, egy Asztalnál ennénk, és egy agyb hálnánk élnünk egy mas között, job inkab azt cselekednj, hogy mind az ki minékünk ellenségünk, és eönéki Aruloÿ, ugymint az Magyar Ebek, azokatt megh rontanunk és az földröll el törülnünk, és eö egy részétt, én másikátt, mint az Raczsághott Jobbagya tennünk, és az utan Attyafisághossan élnünk. Mondgya azttis hogy az Törökk' volna kétt szasz Ezer Embere, de hogy éhségh és halal köztök, semmi keduek a hadakozáshoz; Az Vezérek hozza mentek az Nagy Vezérhez, és tudakoztak, hova készitik azokatt az hadakatt és mitt éheztetik eökett, és aztt fe[e]lelte az Nagy Vezér, hogy ha az inghem tudná aztis meghégetne mondgya aztis, hogy az Töröknéll igẽ igen nagy hére az jövendö[...] és igen félnek, és mind csak aztt beszéllik, hogy jobb vólna az [bé]kességh, Eb helye egy kétt rosz Kastélynak, mások gazdagulna[k] mi csak veszünk. Etc.

Constantinapolyból jött Curÿer Levelének pariaja.